

ת.ד. 14 קרית מלאכי | טל' 02-3011770 | לשכת ההלכה 055-7081737 | office@smslarav.co.il

ב"ה י"ז מרחשון ה'תשפ"ד

תשלומים בתקופת מלחמת "חרבות ברזל"

המלצות הלכתיות²

הרב ישראל מעטוף, דיין ומגשר מוסמך

שאלות רבות מגיעות לפתחי הרבנים שליט"א לגבי תשלומים שונים בתקופה זו, המשכירים ונותני השירותים אינם רוצים להפסיד את מחייתם, ומנגד השוכרים ומזמיני השירותים אינם מעוניינים לשלם על שירות שלא קיבלו, ולעיתים שילמו כספים נוספים כדי לקבל את השירותים באופן פרטי.

ע"כ ראיתי לנכון לכתוב דף המלצות, שייתן הכוונה כיצד לפשר בין הצדדים, פשר הקרוב לדין³, בשים לב להבדלים בין התחומים השונים, וכל זה בתפילה לה' שלא אכשל בדבר הלכה וכו'⁴.

המלצות אלה כשמן כן הן, אין מחייבות הן את הצדדים, אך ראוי שכולם ינהגו לפיהן ולא יפעלו באופן של "קוב הדין את ההר"⁵, ובפרט במקרים כגון אלו שהדין כלל אינו ברור, ובכגון דא "ניתן כח לעשות דין כעין פשרה"⁶, וכדברי החת"ס הידועים⁷.

הגדרת מכת מדינה: תופעה בין בידי שמיים ובין בידי אדם⁸ הגורמת לרוב האנשים⁹ במקום מסוים שלא יוכלו להשתמש או ליהנות מתחום מסוים.

ההנהגה לכתחילה: כמובן שלכתחילה היה מוטל על כל נותני השירותים והמשכירים לכלול בחוזה מצבי חירום כגון אלו¹⁰, עם מתווה ברור של גובה התשלום¹¹, וכן מומלץ לנהוג מכאן ולהבא. אך במצב שלא כללו זאת בחוזה, או שלא חתמו כלל חוזה, ינהגו על פי ההמלצות דלקמן.

סוגי התקשרויות: באופן כללי יש לחלק בין התקשרות המבוססת על תוצרת ותוצאה, לבין התקשרות המבוססת על זמן¹². אדם שהתחייב לבנות ארון, ועקב המלחמה לא בנה את הארון, לא ניתן בדרך כלל להחיל עליו את דיני

(1) רמ"א אבהע"ז סי' קכו ס"ז.

(2) מקוצר הזמן והיריעה הבאתי מעט מאוד מקורות, ומטרתם רק לתת דוגמאות מדברי הפוסקים, אך אין כוונה להקיף את דברי הפוסקים אפילו באופן חלקי. יש בהמלצות אלה שינוי קטן ממה שאמרת בשיעור המוקלט, והן לאחר עיון נוסף בהלכה ובמציאות.

(3) ראה פת"ש חו"מ סי' יב סק"ג.

(4) שו"ע אדה"ז סי' קי"ט. וראה לקו"ש ח"ט עמ' 44 הערה 62: "וצע"ג שלא ראיתי נוהגין כן".

(5) ראה סנהדרין ו' ע"ב ואילך.

(6) שו"ת הרא"ש כלל קז סי' ו', נפסק בשו"ע חו"מ סי' יב ס"ה.

(7) ספר הזכרון (הוצאת מכון חתם סופר) עמ' נא.

(8) כגון החלטות המלכות, ראה שו"ת מהר"ם פאדווא"ה סי' לט ועוד.

(9) ראה שו"ת חו"מ סי' שלד סק"ג ועוד וכן סוגיא דעלמא, מיהו יש ראשונים שחלקו בזה, ובקצוה"ח סי' שכא סק"א חילק בין רוב שדות ובתים לרוב אנשי העיר עיי"ש.

(10) עם פירוט דוגמאות של מצבי חירום, כדי לבטל טענת "אונס שאינו מצוי" שלא עלה על דעתו – ראה טושו"ע סי' רכה סעיפים ג-ד.

(11) ולא שייך לומר בזה דין אסמכתא, כי הוא כעין "אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא", שכיוון שבסופו של דבר נגרם כאן הפסד, מקבל הוא על עצמו לפצות את הצד השני, בשונה מ"אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזא" שמדובר על פיצוי מוגזם – ראה ב"י סי' רז סעיפים טז-יח מסעיפי הב"י, ואכמ"ל.

(12) בלשון ההלכה "קבלנות" ו"שכירות". ישנם מצבים הכוללים קבלנות ושכירות גם יחד, כגון אדם שנשכר לתקופה מסוימת, ובאותה תקופה אמור לסיים עבודה מסוימת, ויש לבחון כל מקרה לגופו, ולדון כיצד להחיל על המקרה את דיני מכת מדינה, לעיתים באופן חלקי, ואכמ"ל.

ת.ד. 14 קרית מלאכי | טל' 02-3011770 | לשכת ההלכה 055-7081737 | office@smslarav.co.il

"מכת מדינה", כי יכול עדיין לבנות את הארון כשיסתיים מצב החירום. לאידך, מטפלת שהתחייבה לשמור על ילדים במהלך השנה, אינה יכולה להשלים את אותם זמנים שלא טיפלה בהם, כי מטרת ההתקשרות היתה שמירה בזמן מסוים כדי שההורים יוכלו לצאת לעבודה וכדומה, ובדרך כלל לא תועיל לאותם הורים השלמה בשעות הערב או בזמני החופש וכיו"ב.

ניכויים: בכל מצב של נתינת שירות או עבודה שלא התבצעה, יש לנכות את ההוצאות שנחסכו בעקבות אי-העבודה, ורק לאחר מכן לעבור לחישוב אחוזי הפשרה. מנגד, כיון שמדובר בפשרה נראה לענ"ד שאין לנכות את "דמי המנוחה" של אותו עובד (בלשון ההלכה "כפועל בטל"), כי דין זה מבוסס על ההנחה שאדם יעדיף לנוח ולקבל תשלום מופחת מעט, משא"כ בנידו"ד שבסופו של דבר מקבל תשלום מופחת מאוד, ובמצב זה היה מעדיף לעבוד ולקבל תשלום מלא (ונראה שזו גם כוונתו של החת"ס¹³).

פיצויים: לענ"ד מטרת הפיצויים המתקבלים מהמדינה הם לכסות את ההפסד של האדם לאחר שקיבל את התשלום החלקי מהשוכר או מזמין השירות. ועל כן, לא ניתן לנכות את הפיצויים לפני עשיית הפשרה, אלא הפיצויים שהתקבלו ישלימו לנותן השירות או למשכיר את ההפחתה בתשלום שקיבל. במקרה והפיצויים יעלו על ההפחתה בתשלום, יחזיר לצד השני את הפרש (לדוגמה: מטפלת שקיבלה מההורים תשלום של 50%, ולאחמ"כ קיבלה מהמדינה פיצוי של 60%, תחזיר להורים 10% מהתשלום המלא).

על יסוד זה נחלק את ההמלצות הכלליות לפי התחומים השונים, ופשוט שבכל מקרה לגופו ישנם פרטים נוספים שצריכים לבוא בפני מומחה בדיני ממונות:

א. חוגים, נתינת שירותים ובעלי מקצוע:

כיון שתחום זה מבוסס על תוצרת ותוצאה, ולא על זמן עבודה, צריך נותן השירות להשלים בהזדמנות אחרת את השירות שלא ביצע, ורק אז יקבל את התשלום.

ב. קורסים ולימודי מבוגרים:

כיון שתחום זה מבוסס על הקניית ידע ולא על זמן עבודה, צריך נותן השירות להשלים בהזדמנות אחרת את השירות שלא ביצע, ורק אז יקבל את התשלום.

ג. מעונות ומשפחתונים מפוקחים, מוסדות לימוד מוכרים:

יש לפעול על פי הנחיות משרדי הממשלה. במידה ותחסרנה הנחיות בפרטים מסוימים, ינהגו כמו מסגרות פרטיות דלקמן.

13) אף שהחת"ס עסק במלמדים שהם כאוכלוסי דמחוזא שלא שייך בהם "פועל בטל", י"ל שכוונתו ג"כ לכל פועל, כי אם כוונתו היתה שדוקא במלמדים שהם כאוכלוסי דמחוזא אין מנכים, היה מציין זאת. וכן משמע מלשונו שכתב שיהיה ההפסד על שניהם, ובסופו של דבר ההפסד הוא הסכום המלא. ומה שבאונס פרטי מנכים כפועל בטל הוא רק כשאכן מנכים רק כפועל בטל, כפי שכתבתי בפנים. וראה פרט נוסף בהערה הבאה.

ת.ד. 14 קרית מלאכי | טל' 02-3011770 | לשכת ההלכה 055-7081737 | office@smslarav.co.il

ד. מטפלות ומסגרות פרטיות:

מחמת שישנה מחלוקת הפוסקים גדולה בדיני "מכת מדינה" הקשורים לפועל, יש לפשר בין הצדדים, ועל כן:

1. יש לנכות הוצאות ברורות שנחסכו, כגון: הזנה, חומרי פעילות, הפעלות חיצוניות.

2. מהסכום שנותר לאחר הניכוי ישלמו ההורים 50%¹⁴.

3. מי שביכולתו לשלם תשלום מלא (בניכוי ההוצאות) ראוי שיעשה זאת לפני משורת הדין¹⁵.

4. מטפלות ומסגרות שקיבלו את הפעוטות בצורה חלקית, כגון בחלק משעות היום ו/או בחלק מימות השבוע, יש לחשב את הזמן, ולשלם תשלום מלא על הזמן בו הפעוט יכל להגיע למעון, ותשלום של 50% (בניכוי ההוצאות) על הזמן בו הפעוט לא יכל להגיע.

ה. צימרים, חדרי אירוח ומלונות:

במקרה של ביטול או עזיבה באמצע הזמן, ולקחת כל החפצים מהמקום, עקב אי-יכולת שהייה במקום, או סיבה אחרת שגורמת לאיבוד אפשרות השהייה במקום, אם הפגיעה משותפת לרוב האנשים אין צריך לשלם תשלום על הזמן שלא נוצל¹⁶. כדאי להיוועץ במומחה בדיני ממונות לגבי כל מקרה לגופו, כדי להבין האם אכן נפגעה לגמרי אפשרות השהייה במקום.

השאיר השוכר את חפציו במקום, דינו כדלקמן לגבי דירות מגורים.

ו. חנויות ומשרדים:

במקרה של פגיעה באפשרות השימוש במקום, או שינוי דרסטי בהגעת הצרכנים למקום, על השוכר למצות את כל האפשרויות להמשיך להשתמש במקום באופנים אחרים¹⁷.

לא היתה לו אפשרות כלל להשתמש במקום, או שתחומים מסוימים מתוך שימושו נפגעו לגמרי, יכול הוא באופן של פשרה לנכות כ- 20% מתשלומי השכירות¹⁸.

14) מבוסס על דברי הראב"ן, הסמ"ע, המחנ"א והחת"ס. והנה, כל הפוסקים הנ"ל כשהזכירו את דין חצי התשלום, לא ראו להזכיר את הדין של פועל בטל, וכיון שאין מקור ברור לכך שיש להוריד גם "כפועל בטל" וגם חצי מהתשלום, יש ללכת אחר פשוטות דבריהם שההפסד בשווה על שני הצדדים ומשלמים חצי מהתשלום המלא. וע"ד הנאמר "אי אגרא לא פחתא" ודו"ק.

15) ראה חת"ס הנ"ל: "ואני משלם לשכירים שלי שכר משלם בלי ניכוי פרוטה". וע"ד דברי אדה"ז (הל' שכירות הי"ט) לגבי עובד הובלה ששבר חבית, שמצווה לפני משורת הדין לפוטרו מתשלום, ואף לשלם לו את שכרו אם הוא עני ואין לו מה יאכל (אף שאין מדובר במכת מדינה, אלא ברשלנות מסוימת של העובד).

16) כיון שבין לרמ"א (סי' שכא ס"א) בדין ניכוי, ובין למהר"ם פאדווא"ה בדין חזרה – יכול השוכר לנכות ניכוי מלא, או לחזור בו לגמרי מה- שכירות. ולכאוף אין להצריך כאן פשרה, מאחר שכל הפוסקים שווים בדבר.

17) ראה מהר"ם פאדווא"ה שם ועוד.

18) כיון שממשיך להשתמש במקום, הרי לפי מהר"ם פאדווא"ה עליו לשלם תשלום מלא, ואף לפי הרמ"א שיכול לנכות בתשלום, בוודאי ישלם תשלום חלקי מחמת חפציו הנמצאים שם, וכן מחמת שמבטח את שכירותו בעתיד לאחר מצב החירום. ועל כן באופן של פשרה הקרוב לדין נראה לאפשר ניכוי של 20%. יש לציין שאם נחסכו למשכיר הוצאות או שהבלאי נחסך באופן ניכר, ניתן לנכות זאת ג"כ מהתשלום (כדין

ת. ד. 14 קרית מלאכי | טל' 02-3011770 | לשכת ההלכה 055-7081737 | office@smslarav.co.il

הוציא את כל חפציו מהמקום, עקב פגיעה מלאה בשימוש, אין צריך הוא לשלם את תשלומי השכירות של אותה תקופה¹⁹.

ה. דירות מגורים:

במקרה של חוסר יכולת להשתמש בדירה, כגון שכל או רוב התושבים קיבלו הוראת פינוי מהישוב, אם השוכר מוציא את כל חפציו מהמקום ומסכים שלא לחזור לשם לאחר תקופת החירום, יכול הוא לא לשלם את השכירות על התקופה שלא דר במקום²⁰.

השאר את חפציו במקום, יכול הוא באופן של פשרה לנכות כ-20% מתשלומי השכירות²¹.

¹⁹ "פועל בטל" כדעת נתיה"מ, מיהו קצוה"ח סובר שניכוי זה שייך רק כשהמשכיר יכל להשכיר את ביתו לאחרים).

(19) כנ"ל לגבי צימרים וכו', שלכו"ע יכול לנכות במקרה זה מהתשלום.

(20) כדלעיל לגבי צימרים.

(21) כדלעיל לגבי חנויות.